

Szépirodalom

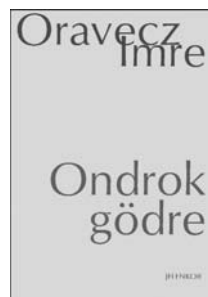
ORAVECZ IMRE:

Ondrok gödre

Amikor 1998-ban megjelent a *Halászóember*, a Szajla-versek gyűjteménye, látni lehetett, hogy az Oravecz-életmű olyan tematikájával van (lesz) dolgunk, amely magában rejt az epikus megformálás lehetőségét. Szajla mítosza, a mátraalji mikrokozmosz bejárása olyan feladatként állt elő, amely a mai napig meghatározza az oravecki gondolkodást; nem lehet elszakadni tőle, nem lehet figyelmen kívül hagyni. Tártok tőle, hogy Oravecz Imre már régen mindent ennek viszonylatába állít: léttapasztalatának sarokköve ez, ami meghatározza azokat a pozíciókat, melyektől elindulva újabb és újabb közelítési kísérleteket láthatunk egy eltűnt világ fizikai és szellemi teréhez.

Esetünkben az *Ondrok gödre* című regény a nagyepikai regényforma műfajának keretein belül írja/teremt újra a paraszti kultúrát. Hangsúlyozom, hogy alapvetően nem egy kor pusztá megidézéséről, nyelvbe transzponálásáról van szó. Sokkal inkább annak a — mindeddig túlnyomórészt idealizált, heroizált,

éppen ezért elfedett, láthatatlan — paradigmának a leírását, megformálását láthatjuk, amely a konkrét állításokon keresztül a magyar falu újratematizálását tűzte ki (latens) céljául. A cél éppen annak a nyelvi kifejezőformának a megtalálása volt, amelynek révén lehetővé válik a paraszti kultúrának általánosságban való megragadása. Ilyeténképpen az *Ondrok gödre* kérdésfeltevése leginkább antropológiai, ontológiai aspektusokból érthető meg igazán.

Kétségtelen, hogy a regény a lineáris cselekményvezetés mentén halad. Az Árvai család 19. századi történetét Oravecz lebilincselő tárgyi tudással felvértezve tárja elénk; a hétköznapi világ ez, rusztikus, kegyetlen, reális világ, melyben a boldogulás, a napi betevő, a juss; az élet, a halál, a házasság, a gyermeknemzés; az öröm, a bánat, az elfojtás mind közvetlenségükben tételeződnének, s mégis, mindezeket egy másik síkra kell helyezni. Nem pusztán az Árvai családról, tágabban a szajlai embekekről van szó, hanem arról, hogy e keretek között a boldogulásnak, a létezésnek milyen realizációi voltak lehetségesek. Ebben a zárt közös-

ségben a cselekvések determináltak; határozott formákhoz, íratlan konvenciókhoz igazodik mindenki. Az élet ritmusa igazodik az évszakok ritmusához, a változó tényezők viszont, ahogy látjuk, alapjaiban kezdik ki s számolják majd fel ezt a döntően önellátásra berendezkedett faluközösséget. Ezen közösségi keretek között az egyéni boldogulás is nehezebb; a regény alapkonfliktusa az apa és fiú közötti vita a gyarapodásról, a szerzésről, az önálló élet lehetőségének megteremtéséről, végsősoron a függés és a szabadság közötti különbségről. Árvai István felismerése, hogy idehaza képtelen boldogulni, a kívándorlás gondolatát veti fel. Ezt elhárítás és cselekvés követi, s a regény e ponton ér véget, hogy a folytatásban innen vegye majd fel az elbeszélés fonálát.

Oravecz narrációja hideg, pontos, tárgyilagos. Szenvtelensége éppen ezért válik hatásossá, részvétlensége révén. A távolságtartó bemutatás azt a közvetlen befogadói pozíciót teremti meg, amely lehetővé teszi az olvasók számára a zavartalan (közvetlen, elemi erejű) befogadást. A regény legfőbb erénye az, hogy sikeresen közelíti meg a magyar paraszti kultúrát; nagyívű, erőltetett prekonceptiók, heroisztikus, idealisztikus képzetek nélkül. Ennek eredménye, hogy az esztétikai tapasztalás mentén felülírja a faluról, a magyar paraszti

életről alkotott narratívákat. Egyszerre rombolja és építi tehát e paradigmát. Fő célját abban jelöli ki és éri el, hogy az egyes megközelítésén keresztül érvényes beszédmódot találjon a szajlai világhoz. Ez a világ volt (van), s most előttünk reálizálódott újra. Nagyon fontos regény; akár a *Halászóemberrel* együtt olvasva, akár anélkül: önmagában és társtalanul áll.

SÜTŐ CSABA ANDRÁS

(Jelenkor Kiadó, Pécs, 2007, 386 oldal, 2800 Ft)

NEMES ANDRÁS:

Entropláza

Nemes András novelláskötete a FISZ Könyvek sorozat kétségtelenül egyik legígéretesebb darabja. Az öt prózát tartalmazó kötet többféle hagyomány, prózapoétika újszerű ötvözete, kezdve a karkai hangoltságú groteszk és komikus, ugyanakkor egzisztenciális kérdéseket feszegető beállítódástól a Bodor Ádám-féle határhelyzetek poétikájáig vagy a cyberpunk témák „megdolgozásáig”. A karkai intertextusok („Akár fel is adhatod”) és az egzisztencialista kérdésfelvetések („Vagyok. Valahol vagyok. Valaki van”) itt tulajdonképpen nem is kérdések, hanem cél és válasz nélküli dadogásként a tudatra — amely

aligha nevezhető már „öntudatnak”, „szubjektumnak” — való reflexióként lesznek a kötet kidolgozott, érett prózanyelvének alkotóelemeivé. Az ironia, amellyel a szövegek a jelzett hagyományokhoz viszonyulnak, nem valamilyen „nyelvjátékból” fakad, hanem abból a törésből, amely egyrészt a kimondás és a tudat, másrészt a kimondás és a kimondani akart dolog vagy esemény között tátong. A kötet többretegűsége ebből a kettőségből: a „filozofikus” témák (akarat, lét, tudat) ironikus regiszterben való olvashatóságából, ugyanakkor az ezekre való értelmes válaszadás lehetőségének megkérdőjelezésével a cselekmény riasztó és véres utópiába fullasztásából (is) fakad.

A címadó írás expliciten megadja azokat a kódokat, amelyekkel a kötet szövegei értelmezhetőek: a két „főszereplő” „egymás fénymásolatai”; az események egymásutánsága a szereplők tudatában semmilyen kauzalitást, időbeli logikát nem követ; a jelenetek fotó-, más-kor videoklipszerűek, azaz egyrészt nincs eredetük, okuk, másrészt sokszorosítás (ismétlés) termékei: valóság és szimulákrum áll szemben egymással.

A *Hulla* akár egzisztencialista szöveggként is olvasható — már ha van ilyen. A *Használati utasítás*,

amely a novellát megelőzi — amellett, hogy a népboldogító és szektárius tanfolyamok, keleti „gyógymódok” termékretorikáját idézi ironikusan —, szintén támogathat egy ilyen értelmezést: „Mikor a világ minden fájdalmával és érthetlenségével zúdul a nyakunkba, csak hunyjuk le szemünket, és kezdjük el felmondani magunknak a teljes szöveget.” Túl az ironián az utasítás egy gépszerű nyelvet vagy inkább nyelvhasználatot javasol, pusztán *mondást* a világ totális értelm nélkülségének tudatával szemben. Az ismétlés gépiessége, motorikussága aztán magának a szövegnek is szervezőelvűvé válik.

Ha a címadó szöveg megjegyzését (ti. tér és idő értelmetlen fogalmak) prózapoétikai „utasításként” értjük, akkor a megismételt szövegrészeket és a saját farkába harapó körszerű történetstruktúráját a *Hullában* állóképvagy pontszerű időkezelésként is értelmezhetjük. A szöveg egyes szám első személyű beszélőjének közlése alapján arról értesülünk, hogy egy hulla fekszik a konyhájában, ám arra semmilyen magyarázatot nem kapunk, hogyan került oda. Egy idő után a főszereplő megszabadul a hullától, de hazaérve ismét talál egyet. Az időjelölések nem teszik világossá, itt egy újabb hulláról van-e szó, vagy

arról, hogy a szöveg második fele egy, a szöveg kezdeténél időben korábbi időpontot ír le, vagyis annak előzményeit, hogy az „első” hulla hogyan került oda. Az eldöntetlenség arra hívja föl a figyelmet, hogy az idő itt a pusztán nyelvviség következménye, a nyelv szükségyszerűen időt „termel” az ismétlés által, noha tulajdonképpen csak egyvalami történt/történik.

Az, amit a nyelv „termel”, nem is „valódi” esemény, ahogyan ez Nemes András szövegeiben többször is hangsúlyozódik: „A pisztoly valódi. Én nem vagyok az”; „Csak várakozás van, eljövétel soha”; „Semmi, semmi, semmi nem történik meg igazán”.

Már ez az első kötet is megérdemel egy részletes szövegelemzést, gazdag metaforikája, tér- és időkezelése valószínűleg sokkal termékenyebbnek fog bizonyulni, mint a néhol sematikus „cyberpunkos” megoldások.

BORBÉLY ANDRÁS

(*FISZ Könyvek, Budapest, 2007, 160 oldal, 1800 Ft*)

KIS PÁL ISTVÁN: *Lanovkadodzsem*

Vajon a régmúltat avagy a közelmúltat nehezebb számba venni? Valóban kell az objektív ítélethez

az eltávolító érzélemmentesség, vagy eleve lehetetlenség erre törekedni? Mitől lesz hiteles a fikció és mitől lesz meggyőző a tudomány? Nehéz kérdések ezek, de minden alkotónak szembe kell néznie velük, művelje bár a szak- vagy a szépirodalmat.

A határhelyzetek segíthetik a felismeréseket. E kisregény főhőse sikírándulás közben felül egy lanovkára, amely a hirtelen viharban megáll két tartóoszlop között. Alatta sötétlő mélység, körötte egyre hidegebb a szél; lassú kihülés vár rá, ha észre nem veszik. Míg a megállás okait keresi, és a menekülés lehetőségeit veszi számba racionálisan, az élethez kötődik. Magában beszél, próbálja túlélni a félelmet. Menekülvágyva, lassan feleledő halálfélelme teszi, hogy pergő filmként vonulnak előtte életének fontos jelenetei, sorsdöntő pillanatai. Biztos pontokat, maradandó értékeket keres, amelyek megnyugvást, feloldást hozhatnak — de visszanézve hirtelen minden bizonytalan, semmi sem egyértelmű.

A gyerekkor, amit egykor boldognak és békésen idillinek érzett, most másféle fényben látszik. Az egykori munkáskerület, ahol felnőtt, korábban városkörnyéki község volt, státusát csak a fővároshoz csatolással nyerte el. A korábbi jelentős ingatlanok is tulajdonost cseréltek. De mi változott evvel? A sem névvel, sem párttal nem azo-